

O'QUVCHILARNI MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIYALASHNING SHAKL VA METODLARI

Axtamov Izzat Ikromovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Musiqqa va tasviriy san'at kafedrası

I-bosqich magistranti

Ilmiy rahbar: Xidirov A.A.

dotsent BuxDU

Annotatsiya: *Ushbu maqolada musiqa ta'limida o'quvchilarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning shakl va metodlari jarayoni to'liq yoritilgan. Shuningdek maqolada mavzuga oid fikr, mulohazalar bayon qilinib kerakli xulosa va takliflar keltirib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *musiqa ta'limi, o'quvchi, milliy qadriyat, tarbiya, metod.*

Аннотация: *В данной статье полностью освещен процесс форм и методов воспитания учащихся на основе национальных ценностей в музыкальном образовании. Также в статье изложены мнения и комментарии по теме и даны необходимые выводы и предложения.*

Ключевые слова: *музыкальное образование, студент, национальная ценность, воспитание, метод.*

Annotation: *This article fully covers the process of forms and methods of educating students on the basis of national values in music education. The article also contains opinions and comments on the topic and gives the necessary conclusions and suggestions.*

Key words: *musical education, student, national value, education, method.*

Kundalik hayotimizda, jamiyatimizning madaniyatini vujudga keltirishda, uning ma'naviy hayotida, davrimizga munosib har tomonlama barkamol badiiy didli, sog'lom fikrli yoshlarni tarbiyalash voyaga yetkazishda musiqa san'atining o'rni ahamiyatli bo'lib kelmoqda. Jumladan, chet el, o'zbek musiqa madaniyatining poydevorini vujudga keltirishda mehnatkash xalq tomonidan

yaratilgan kuy va qo'shiqlar kishi qalbini o'ziga rom qilib, asrlash osha xalq uchun ilhom manbai bo'lgan va insonlarga ma'naviy ozuqa berib kelgan. Xalqimiz o'zlarining bebaho musiqa durdonalarini yaratgani, bu asarlar hozirgi milliy musiqamizga asos bilan bir qatorda, doimo go'zallikka tashnalik sezgan inson qalbi to'ridan o'rin olib kelmoqda. Inson qalbi go'zallikka tashnalik sezish bilan bir vaqtda go'zallik muhitidan o'ziga oladi va shakllanadi. San'at kishilarga faqatgina ma'naviy ozuqa berib qolmasdan jismoniy kamolotga erishuvda ham muhim rol o'ynaydi. Musiqaning keng ta'sirchan tarbiyaviy imkoniyatini o'rta asr mutafakkirlari A.N.Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abdurahmon Jomiy, Alishe'r Navoiy va boshqalar yuqori baholashgan. Ulug' o'zbek shoiri va mutafakkiri Alishe'r Navoiy asarlarida tambur, rubob, g'ijjak, nay, karnay, surnay kabi ko'pgina cholg'ularning nomlari qayd qilinadi. Bular o'rta asrlarda kashf etilgan.¹ Navoiy buyuk shoir, mutafakkir olimmusiqachi, tarixchi, pedagogik va mashhur davlat arbobi bo'lgan. Shoir o'z asarlarida insonning go'zalligini va ma'naviy boyligini va ijodiy mehnatini zavq, shavqini tarannum etadi. Olim o'z asarlarida musiqa san'atining tarbiyaviy imkoniyatlarini yuqor baholaydi. O'rta Osiyoning progressiv mutafakkirlari asrlar mobaynida musiqa go'zalligini real mavjud bo'lgan juda katta tarbiyaviy kuchga ega bo'lgan san'at ekanligini tushuntirib berganlar. Jumladan, o'zbek xalq og'zaki ijodining ertak janrida ham musiqaning ta'sirchan tarbiyaviy imkoniyati keng o'rin olgan.

Musiqa kishining ruhiga tez ta'sir etadi, uning ahloqiy-estetik qiyofasining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Sadiiy She'roziy aytganidek: "Musiqa inson ruhining yo'ldoshidir". Shu bois o'quvchilarda inson ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lgan musiqiy idrokni tarbiyalash musiqa tarbiyasining bosh masalasi bo'lib turadi.

Sharqning ko'pgina xalqlari kabi o'zbeklar o'tmish avlodning musiqa san'atida professionalizm eramizning birinchi asrlaridek vujudga keldi va asrlar

1. ¹I.Rajabov. Maqomlar. San'at nashriyoti. Toshkent 2006 yil. 14-bet.

davomida rivojlanib borib, ijrochilik madaniyatida ham vokal va cholg'u musiqa janrlarida ham yuksak badiiy natijalarga erishdi. Ammo professional musiqachilar bizning asrimizgacha ya'ni XX asrgacha amalda nota yozuvini qo'llashmadi. Milliy ta'lim va tarbiya o'z mazmunida insonparvarlik, vatanparvarlik, milliy g'urur, axloqiy va umuminsoniy fazilatlarni mujassam etishi bilan jamiyat rivojida ustuvor ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda milliy ta'lim va tarbiya oldidagi eng muhim vazifalardan biri ham o'quvchi-yoshlarda milliy ong va milliy madaniyatni tarkib toptirishdan iboratdir. Bu esa, birinchi navbatda ta'lim va tarbiya ishlarida milliy-ma'naviy qadriyatlardan unumli, oqilona va o'z o'rnida foydalanishni taqozo etadi. Fikrimizni prezidentimiz I.A.Karimovning "Biron bir jamiyat ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirmay hamda mustahkamlamay turib o'z istiqbolini tasavvur eta olmaydi. Biz ma'naviy qadriyatlarni tiklashni milliy o'zlikni anglashning o'sishidan, xalqning ma'naviy sarchashmalariga, uning ildizlariga qaratishdan iborat uzviy, tabiiy jarayon deb hisoblaymiz" – degan gaplari ham tasdiqlaydi [35]

O'zbek xalqi milliy qadriyatlari tizimida xalq musiqa ijodiyoti xalq hayotini barcha tomonlarini aks ettirish qamrovi va ko'lami bilan o'tmishning "jonli ensiklopediyasi" hisoblanadi. Unda xalqimiz hayotining turli davrlaridagi tarixiybadiiy ko'rinishlari bilan birga xalq pedagogikasining eng ilg'or, oliyanob g'oyalari umumlashganligi bois, yoshlarning badiiy-estetik va axloqiy, ma'naviy tarbiyasida foydalanish ta'lim sohasiga qo'yilayotgan ijtimoiy buyurtmani bajarishda qo'l keladi. Umumta'lim maktablarida xalq musiqa ijodiyotini o'rganishda nimalarga e'tibor berish, ta'limi va tarbiyaviy faoliyatni qanday tashkil qilish maqsadga muvofiq bo'ladi? Ushbu yo'nalishdagi tadqiqiy izlanishlar quyidagi pedagogik talab va mezonlar asosida ish tutish ijobiy natijalarga erishish imkonini berishni ko'rsatdi:

1. a) Xalq musiqa ijodiga mansub asarlarni har bir sinfnig musiqiy mavzulari (yil, chorak) ga va dastur talablariga mosligi;

b) Asarlarning o'quvchilarni musiqiy qiziqishi, qobiliyati va ijrochilik imkoniyatlariga to'g'ri kelishi;

v) Tanlangan asarlarni o'quvchilarning musiqiy dunyoqarashi va tafakkurini pirovard natijada milliy madaniyatini shakllantirish nuqtai nazaridan tarbiyaviy ta'sirchanlikka ega bo'lishi;

g) O'quvchilarda o'qishga, mehnatga, ijodiy izlanish, ijtimoiy foydali ishlarga rag'bat uyg'otishi;

d) Xalq musiqa ijodiyoti namunalarining, hozirgi kunda ham ahamiyatini yo'qotmagan umumhalq bayramlari, madaniy-ma'rifiy va ommaviy tadbirlar mavzulariga mosligi;

s) Asarlarni o'rganish ta'limning boshqa tarkibiy qismlarini (musiqa savodi, musiqa adabiyoti, musiqa ijodkorligi) o'zlashtirish uchun ahamiyatliligi yoki ijobiy ta'sir ko'rsatish xususiyatiga egaligi;

2. Xalq musiqa ijodiyoti namunalaridan ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlarda foydalanishda sinfda o'rganilgan mavzularni mustahkamlash nuqtai-nazaridan yondashish. Bu pedagogik talab musiqa darslarining asosiy faoliyat turlari mazmuni va mohiyatiga muvofiq holda ish yuritishni nazarda tutadi. Ya'ni, erkin tanlov asosida o'rganilgan asar ayni vaqtdagi asosiy maqsad va hal etilayotgan vazifalarga ijodiy yondashish xarakterida bo'lishi lozim.

3. Dars va darsdan tashqari faoliyatda o'rganish uchun tanlab olingan namunalar o'quvchilarni an'anaviy mumtoz va folklor yo'nalishida mustaqil bilimlar olishga bo'lgan talab va istaklariga mos kelishi va o'qituvchi tomonidan mashg'ulotlarni tashkil etishda e'tiborda tutilishi lozim. Bu pedagogik shart o'z mazmunida o'quvchilarni musiqiy iqtidor va qobiliyatlarini yuzaga chiqarish uchun izchil va maqsadli mashg'ulotlar olib borishni nazarda tutadi. Shuningdek, umumta'lim maktablarida o'quvchilarni dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarga imkon qadar keng va ommaviy jalb qilishni sinf va sinfdan tashqari ishlarda o'zaro aloqadorlikni kuchaytirishni o'qtiradi.

4. Xalq musiqa ijodiyotiga murojaat qilganda ularni qaysi mahalliy uslubga xosligi, janri, ijrodagi cholg'ular ishtiroki, raqs jo'rliги kabilarga e'tibor berish eng muhim shartlardan hisoblanmog'i lozim. Chunki, bu jihatdan o'quvchilarni umummusiqiy biluv darajasini takomillashuviga, milliy musiqaning o'ziga xos

uslublarini, ijrochilik an'analarini chuqur o'zlashtirishlariga ijobiy ta'sir etadi, ta'kidlab o'tilgan ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlarga erishishni kafolatlaydi.

5. Umumta'lim maktablarida musiqa o'qituvchisi dars va darsdan tashqari faoliyatda o'quvchilarni xalq musiqa ijodiyoti bilan tanishtirib borishga nazariy, amaliy va uslubiy jihatdan doimiy ravishda tayyorgarlik ko'rib, o'z bilim va malakalarini oshirib borishi lozim.

Xalq musiqa ijodiyoti orqali o'quvchi-yoshlarni milliy madaniyatni shakllantirishda ushbu pedagogik talab va mezonlarni eng maqbul va mukammallikdan holi deyish fikridan yiroqmiz. Zotan, milliy musiqiy ta'lim va tarbiya'ni milliy negizda takomillashtirish vazifalari har bir pedagog-murabbiydan fidoyilikni, o'z imkoniyatlaridan to'liq foydalangan holda ish tutishni talab qiladi.

O'zbek professional ijrochilik madaniyati rivojlanganli sababli, hofiz va sozandalar oldiga qadim vaqtlardayoq alohida talablar qo'yilgan. Havaskor sozanda va xonandalar mashhur ustozlardan uzoq yillar ta'lim olganlaridan keyingina professional ijrochi sifatida yetishganlar. Eng mashhur musiqachilar hatto XX asrlarda ham xon saroylarida xizmat qilish uchun amir saroyiga (yoki boshqa mansabdor shaxslar dargohiga) jalb etilardi. Ular hukmron shaxslarning ijozatisiz xalq oldiga chiqib o'z san'atlarini namoyish qilishdan mahrum edilar. Ko'p qirrali muhabbat lirikasi lapar va yalla, ashulalar asosini tashkil etgan.

Xalq ta'limi tizimidagi, musiqa ta'lim-tarbiyasining mazmunini qayta tiklash jarayonida milliy musiqamiz tarixini, madaniy merosimizni, boy an'analarimizni har tomonlama o'rganib yosh avlodni ma'naviy, estetik va ahloqiy fazilatlarini tarbiyalab shakllantirish vazifasini musiqa o'qituvchisi zimmasiga yuklaydi. Demak, musiqa ta'lim-tarbiyasining saviyasini va samaradorligini oshirish hamda malakali mutaxassislar bilan taminlash hozirgi vaqtning eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib, shuningdek, musiqa o'qituvchisini musiqa san'atining nazariy va amaliy sohalaridan bilim va malakalarga ega bo'lish bilan birga miliy maqsadimiz, madaniyatimio' va ma'naviyatimiz haqida ham puxta bilimga ega bo'lishi bilan uni o'quvchilar ongiga singdirishni taqozo etadi. Musiqa darslarining

maqsadi o'quvchilarni san'at olami sir-sanoatlaridan bahramand qilish orqali ularni umuminsoniy qadriyatlarini shakllantirish, ularning dunyoqarashini, badiiy saviyasini, bilim doirasini, didini shakllantirishdir.

Foydalangan adabiyotlar.

1. Avloniy A. Tanlangan asarlar. 2-jildlik. 2 jild. T.: Ma'naviyat, 1998.
2. R.Yunusov, Fattohxon hofiz nomli monografiyasi, Toshkent 2022 yil.
3. I.Rajabov. Maqomlar. San'at nashriyoti. Toshkent 2006 yil. 14-bet.
4. I.Rajabov. Maqomlar. San'at nashriyoti. Toshkent 2006 yil. 15-bet.
5. Is'hoq Rajabov. Maqomlar. "San'at". Toshkent 2006. 15-bet.
6. Nurullaev F.G. The role of folklore in the raising of children. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 12, 2020 Part III ISSN 2056-5852.
7. Nurullayev F.G. [FORMATION OF AESTHETIC EDUCATION OF CHILDREN ON THE EXAMPLE OF BUKHARA FOLKLORE SONGS](#). Euro-Asia Conferences 1 (1), 34-36.
8. Nurullayev F.G. [METHODOLOGICAL REQUIREMENTS FOR THE SELECTION OF BUKHARA FOLK SONGS IN MUSIC EDUCATION](#). Web of Scientist: International Scientific Research Journal 1 (01), 83-88.
9. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Формирование эстетического воспитания детей на примере Бухарских фольклорных песен. «MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS» collection of scientific works of the international scientific conference Issue 4(260 Warsaw, Poland 2020. P. 139-141.
10. Нуруллаев Ф.Г. Муסיқа таълимида Бухоро фольклор кўшиқларини ўргатиш жараёнини лойиҳалаш. Бухоро муסיқа фольклорининг тарихий-назарий ва амалий масалалари. Республика илмий-назарий анжуман материаллари. 2020 йил, 6 ноябрь. Бухоро, 2020- Б. 107-111.